

КЛЮЧОВЕ ЗАПИТАННЯ

Як історія і традиційний кочовий спосіб життя ромів вплинули на їх інтеграцію в сучасне українське суспільство?

Основні поняття, ідеї: етнічна спільнота, традиції, етнічні стереотипи, кочівництво, осілість, асиміляція, інтеграція

ЗАВДАННЯ ► Джерела 1–2

- * Коли і звідки прийшли роми на територію України та чому у різних країнах їх називають по-різному (Джерело 1)?
- * Чому роми визнають себе не територіальною нацією (Джерело 2)? Як це позначилось на характері їхнього життя?
- * Які головні прикмети традиційної ромської культури віддзеркалені у циганському прапорі?
- * Що відрізняє культуру ромів-циган від інших етнічних груп, які живуть в Україні?

► 1. Історична довідка

Ром — єдина самоназва народу, у перекладі означає «людина». Усі інші назви на позначення цієї етнічної групи дали інші народи. Англійське слово *gypsy* — походить з грецької і вказує на їхнє ймовірне єгипетське походження; французьке *tsigane* — походить з грецької та означає «недоторканий». Існує багато самоназв локальних груп ромів у різних країнах (сінті, серви, котляри, тощо).

Michel Malherbe. Les langages de l'humanité. — Paris : Bouquins, 1995. — P. 197–198.

Цигани — розсіяна етнічна спільнота. Предки ромів залишили свою прабатьківщину, долину ріки Інд, приблизно в IX–X ст. н. е., а на території України з'явилися в середині XV ст. Найбільша група циган — серви — розселилися по всій Україні. Під час Другої світової війни було знищено 80 % усього ромського населення Європи.

В. Євтух, В. Трощинський. Етнонаціональна структура українського суспільства. — К.: Наукова думка, 2004. — С. 169–170.

► 2. Історична довідка

8 квітня 1971 року в Лондоні відбувся I Всесвітній циганський конгрес; 8 квітня 1990 р. було проголошено Всесвітнім Днем циган. Цигани світу визнали себе єдиною нетериторіальною нацією й запровадили національні символи: Гімн на основі народної пісні «Джелем, джелем» та прапор. Останній — це поділений на дві горизонтальні смуги прямокутник. Верхня синя означає небо; нижня зелена — траву, лани. Посередині прапора — червоне колесо з вісьмома шпичцями, яке символізує традиційну кочівлю.

Д. Десятерик. Час ромів. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sumno.com/article/chas-romiv/>

ЗАВДАННЯ ► Джерела 3–5

★ Уважно роздивіться гравюру (Джерело 3). Що вона розповідає про спосіб життя та повсякденний побут циган?

★ Опишіть суспільний уклад циганського табору (Джерела 4 і 5). Про які культурні цінності свідчить такий характер життя?

► 3. Репродукція

*Циганський табір.
Гравюра за малюнком Тараса Шевченка*

► 4. Погляд дослідника . Н. Бессонов

Традиційний циганський табір — це об'єднання кількох сімей. Члени табору — не обов'язково родичі. Вони кочували разом з різних причин — найчастіше з міркувань безпеки. Від табору будь-коли могла відокремитися одна із сімей. Зароблені гроші ділили на всіх, в тому числі на старих <...>. Основною складовою табору, природно, була сім'я. Головною формою сім'ї була складна сім'я, авторитарність устрою якої відповідала суспільному ладові циган. Табір очолював вожак <...> ним ставав (без якоїсь формальної виборчої процедури) циган, який добре володів мовою місцевого населення, здатний відстояти інтереси табору, який користувався безумовним авторитетом.

Н. Бессонов Структура цыганского табора. [Електронний ресурс].// Н.Бессонов, Н.Демерет. История цыган — новый взгляд. — Воронеж: Институт антропологии и этнологии РАН, 2000. — Режим доступу: <http://gypsy-life.net/history-main.htm>

► 5. Погляд дослідника. А. Шиле

Табір обирає собі очільника, чи суддю — «вайду». Його завжди можна упізнати із зовнішнього вигляду. Це зазвичай чоловік зрілого віку, завжди вродливіший за інших, і чепурно вбраний: довге волосся завжди розчесане, в руках — ціпок зі срібною голівкою та китицями — це знак його гідності. Вайда пильно стежить за табором і ніхто без його дозволу не сміє піти з місця стоянки. До своїх очільників цигани взагалі ставляться з якимось благоговінням. Розташувавшись табором десь поблизу міста чи села, цигани негайно вирушають на промисел: чоловіки — обмінювати коней, продавати ковальські вироби, а жінки — просити милостиню, ворожити тощо. При цьому всі члени табору діють зазвичай спільно, взаємно допомагають одне одному і суворо оберігають свої таємниці. Найменшу ж незгоду між ними вайда намагається негайно усунути: він вирішує суперечки на основі звичаїв, яким цигани коряться беззаперечно.

Цыгане/ А. Шиле // Природа и люди. — 1878. — № 11. — С. 33.

► 6. Репродукція

ЗАВДАННЯ ► Джерела 6–7

★ Розгляньте малюнок Тараса Шевченка (Джерело 6). Якими художніми засобами художник передав відмінності між представницями двох етнічних культур?

★ Про що найчастіше намагалися довідатися українські дівчата під час ворожіння? У чому таємниця успіху циганського ворожіння (Джерело 7)?

Тарас Шевченко.
Циганка-ворожка. 1841р.
(папір, акварель)

► 7. Погляд дослідника. Н. Бессонов

Ворожіння властиве усім народам, але тільки у циган воно стало масовою професією. Звичайно, це було б неможливо, якби протягом століть не було напрацьовано низку прийомів, які дозволяють існувати навіть посереднім ворожкам. Ці прийоми включають певні елементи афери. Водночас, через постійне спілкування з новими людьми циганки ставали справжніми психологами. Завдяки багатому життєвому досвіду вони дійсно могли зробити достовірне передбачення, дати добру пораду, зняти стресовий стан.

Бессонов Н. Национальное самосознание и основные занятия цыган // Н. Бессонов, Н. Деметер. История цыган — новый взгляд. — Воронеж: Институт антропологии и этнологии РАН, 2000. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gypsy-life.net/history-main.htm>

► 8. Погляд дослідника. Міклош Томка

Цигани впродовж багатьох століть були шанованими майстрами-ремесниками, їх поважали у країнах Центральної та Східної Європи, які стали їх батьківщиною, і лише промислова революція зробила їх ізгоями... Хоча селяни у своєму господарстві не могли обійтися без цвяхів, свердл, чайників, бочок, ночв, тарілок і ложок, плетених кошиків і возів, циновок і віників, чимало малих сіл не мали своїх ковалів, боднарів та кошикарів. Крім того, кріпаки та вільні селяни могли платити за ремісничі вироби лише натуральними продуктами, а не грошима, і тому міських ремісників вони цікавили мало. Аж до середини ХІХ ст. циган-ремесників вважали незамінними майстрами у виготовленні цегли, деревного вугілля для сільських кузень і дзвоників для худоби.

Томка М.. Цыгане-ремесленники в Европе/Миклош Томка // Курьер Юнеско. — № 11. — 1984. — С. 15-16.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 9–11

- * Якими були традиційні для циган ремесла (Джерело 9)? Чому селяни цінували циганських майстрів?
- * Що зумовлювало кочовий спосіб життя циган (Джерело 10)?
- * 9. Ознайомтеся із Джерелом 11. Чому уряд був зацікавлений у тому, щоб цигани вели осілий спосіб життя?
- * Поміркуйте, чому, не зважаючи на заходи уряду Радянської України, цигани продовжували кочувати? Відповідь обґрунтуйте.

► 9. Погляд дослідника. О. Бороніков

Цигани кочують і можуть кочувати тільки серед осілого населення, і при тому з досить високими формами господарства. Цигани перекочовують туди, де більше людей. Навесні вони приїзять до великих міст, їздять по ярмарках та ін. Характер їхніх промислів такий, що вони можуть жити тільки серед населення, що живе стало. З іншого боку, їхні промисли <...> вимагають від циган, щоб вони розпорошилися на невеличкі групи, бо жоден район не може прогодувати багато людей, які живуть такими промислами. <...> Давні українські цигани майже всі живуть осіло. Вони селяться дворами по 40-50 осіб в різних містах, особливо степових, де жвавіше йде торгівля кіньми.

Ще меншими групами живуть вони по селах. До останніх часів найзвичайніша і найбільш поширена професія циган — осілих і кочових — була торгівля кіньми. Вони не так міцно прив'язані до своєї оселі, як українці, але цього вимагають їхні промисли.»

Баранников О. Українські цигани // ІМФЕ НАН України. Відділ рукописів. — Фонд нацменшин 5. Цигани. — Без дати. — С. 21–23.

► 10. Погляд дослідника. Н. Зіневич

Побоюючись шкідливого впливу на місцеве населення поширеного серед циган кочівного способу життя, уряд [Російської імперії] впродовж першої третини XIX ст. прийняв низку заходів щодо поселення циган на вільних казенних землях для занять хліборобством і скотарством. Правила для поселення циган були вперше опубліковані 1800 року. Осілі цигани-землероби звільнялися від рекрутської повинності та від податей протягом чотирьох років після поселення. Заходи щодо переводу циган до осілого способу життя не мали особливого успіху. Нереалізованим залишився і проєкт 1785 р. — переселення із Східної Польщі в Крим 500 родин циган. Указом 1836 р. було затверджено положення «Про оселення корінних циган у Бессарабії на колишній основі», але акція не була належним чином продумана і підготована. Окремі постанови проти бродяжництва видавалися в 1809, 1811, 1818 рр. Імператор Микола I видав наказ 1839 р. «Про оселення циган на вільних казенних землях», визначивши при цьому кінцевий термін — 1841 р. Незважаючи на суворі заходи, якими супроводжувалося виконання наказу, цигани в більшості, як і раніше, продовжували кочувати.

Зіневич Н. О. Цигани України: формування етносу і сучасний стан // Український історичний журнал — 2001. — №1. — С. 46–47.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 11–13

- * Ознайомтеся із Джерелами 11 і 12. Чому радянська влада була так зацікавлена в осілості циган? Відповідь обґрунтуйте.
- * Проаналізуйте дані таблиці (Джерело 13) та з'ясуйте рівень зайнятості та рівень паспортизації циган Донеччини у 1956 році.
- * Які правові наслідки мала відсутність паспорта та постійного місця праці для громадянина СРСР?

► 11. Офіційний документ

Витяг з постанови ВУЦВК УРСР
«Про заходи допомоги для переходу кочових циган до трудового осілого населення»
від 23 лютого 1927 року

1. Циганам, що бажають перейти до трудового осілого життя, надати право діставати землю поза міськими місцевостями <...>.
2. Наділяти циган землею треба на загальних підставах <...>.
3. На циган, що дістали землю на трудове користування <...> поширюються всі пільги, встановлені чинним законодавством для переселенців.
4. Землі міст і селищ міського типу дається циганам тільки на праві забудування <...>.

Взявши до уваги необхідність переходу кочових народів УРСР до трудового осілого життя, доручити Наркоматам Внутрішніх справ і Земельних справ, а також ЦКНМ розробити інструкцію, якою

передбачити низку заходів — з одного боку щодо адміністративного впливу, а з другого — до надання можливості переходу кочових народів УРСР до трудових процесів.

Витяг із протоколу засідання Президії Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету. Харків, 23 лютого 1927 // ДАДО — Ф. Р 2. — Оп. 1. — Спр. 759. — Арк. 128.

► 12. Погляд дослідника. О.Беліков

Влітку 1956 року перший секретар ЦК КПРС М. Хрущов, перебуваючи на Донбасі, зустрівся з кочовими циганами. Ця зустріч мала великі наслідки для циган, бо вже 5 жовтня 1956 року вийшов Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про залучення до праці циган й заборону бродяжництва». Третій пункт указу встановлював кримінальну відповідальність за бродяжництво — заслання до п'яти років з обов'язковим притягненням до праці (цей пункт втратив силу лише 25 березня 1961 р.). 27 жовтня 1956 р. Рада міністрів УРСР прийняла відповідну постанову (№ 1342): об'єктами були зобов'язані у тримісячний термін розселити на постійне місце проживання циган, що займаються бродяжництвом, працевлаштувати їх і організувати культурно-побутове обслуговування. Було затверджено перелік районів розселення циган в УРСР. Головним наслідком акції 1956 р. було зовнішнє припинення кочування циганами.

Беліков О. Матеріали діловодчої документації державних установ 1920–1950-х рр. як джерело вивчення циган (на прикладі Донецької області) // Наукові записки. — Т. 19. — Кн. II. Ч. 2. — Джерела локальної історії: методи дослідження, проблеми інтерпретації, популяризація. — К.: Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2009. — С. 661.

► 13. Мовою цифр

Соціально-демографічна характеристика циган
Донецької області на 27 жовтня 1956 року

Назва відділів та відділень	Родин	Кількість осіб	Чоловіки	Жінки	Діти	Працює	Паспорт	Прописки
Артемівський	7	35	4	18	13	2	-	22
Горлівський	1	5	-	5	-	2	5	5
Жданівський	11	47	14	13	20	-	-	-
Аввросіївський	19	83	28	32	23	16	11	22
Червоноармійський	24	121	28	37	56	27	12	15
Харцизький	1	4	1	2	1	-	-	-
Андріївське	8	30	6	11	13	17	-	-
Ольгінське	5	14	3	6	5	3	1	1
Селідовське	5						-	-
Разом	81	359	91	131	137	74	29	65

Беліков О. Матеріали діловодчої документації державних установ 1920–1950-х рр. як джерело вивчення циган (на прикладі Донецької області) // Наукові записки. — Т. 19. — Кн. II. Ч. 2. — Джерела локальної історії: методи дослідження, проблеми інтерпретації, популяризація. — Київ: Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2009. — С. 662.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 14–16

★ Які позитивні зрушення сталися у розвитку ромської культури в Україні у перші десятиліття радянської влади (Джерело 14)? Що зупинило цей поступ?

★ Роздивіться світлину зі свята Першого дзвоника у Донецьку (Джерело 15)? Чому, на вашу думку, дівчатка не поміхаються?

★ Якими стали наслідки недостатньої уваги держави щодо освіти ромів в Україні (Джерело 16)?

► 14. Погляд дослідника. О. Беліков

Певним досягненням було створення 1926 року ромської писемності на основі кирилиці. Впродовж наступних чотирьох років побачили світ букварі для загальноосвітніх шкіл, а також п'ять книжок бібліотечки для читання ромською мовою (праці В. Леніна, Й. Сталіна, матеріали ВКП(б), антирелігійна література, підручники з арифметики та циганської мови). У 1927–1932 роках виходили друком громадсько-політичні та літературні часописи «Романі зоря» та «Нево дром». Проте станом на 1929 р. серед ромів України писемних було лише 8 %. У 1937/1938 н. р. в Одеській області навчалися 39 учнів у школах з російською і ромською мовами викладання. Проте політика сприяння розвитку національних культур скоро була згорнута. 24 січня 1938 р. була прийнята таємна

Постанова ЦК КП(б) СРСР «Про ліквідацію національних шкіл й національних відділень у школах». Остаточний крок у ліквідації освітніх закладів для національних меншин України було зроблено протоколом № 20 засідання Політбюро ЦК КП(б) У від 10 квітня 1938 року. «Про реорганізацію національних шкіл в Україні». У серпні ця директива була втілена в життя — усі вказані класи були реорганізовані «як шкідливі, які ізолюють дітей від радянського життя». З 1939 року видання літератури ромською мовою припинилося.

О. Беліков. Державна політика стосовно ромів. Історія і сучасність // Романі Яг. Всеукраїнський двотижневик. — № 15 (163), 30 грудня 2010. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.romaniyag.org/?what=paper&number=116&article=13>.

► 15. Фотодокумент

Дівчатка-циганки 1 вересня 1974 р. у м. Донецьку

Світлина з архіву Н. Нікітіна. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gypsy-life.net/foto-01.htm>.

► 16. Погляд дослідника. О. Беліков

Рівень освіти циган залишався одним із найнижчих у країні. За даними Держкомстату України, 1999 року на тисячу циган Закарпаття середню спеціальну освіту мали п'ять осіб, загальну середню — 79, неповну середню — 406, початкову — 384. У Шевченківському районі Запоріжжя регулярно відвідувало школу тільки близько 30 % дітей циган. Значна частина дітей циган після 5–6 класів кидала школу. Як результат, більша частина циганської молоді залишалася осторонь освіти, що значно звужувало можливості реалізації її життєвих інтересів.

Беліков О. Цигани України наприкінці ХХ ст.: проблеми і шляхи їх вирішення. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/13/articles/sec2/stat22.html

► 17. Фотодокумент

Циганський ансамбль «Лаутари», м. Охтирка Сумської обл., середина 1980-х років

Т. Сторожко, Н. Зіневич. Цигани Охтирщини (за матеріалами усних джерел та родинних фотоархівів) // Наукові записки. — Т. 19. — Кн. II. — Ч. 2. Джерела локальної історії: методи дослідження, проблеми інтерпретації, популяризація. К.: Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2009. — С. 625.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 17–19

- * Розгляньте світліну із зображенням циганського ансамблю (Джерело 17). З чого видно, що це фольклорний колектив?
- * Які елементи зовнішності вказують на збереження ромських традицій, а які — засвідчують вплив сучасної європейської культури?
- * Ознайомтеся із біографією ромської поетеси Папуші (Джерело 18). Що є нетиповим у біографії цієї жінки?
- * Чому інші цигани не сприймали прагнення Папуші до освіти і поетичної творчості (Джерело 19)? У чому трагізм її долі?

► 18. Біографічна довідка

Броніслава Вайс (1910–1987) — перша класична циганська поетеса, відома під іменем Папуша (лялька). Народилася у місті Люблін. Самотужки навчилася грамоти. У віці 15 років одружилася з музикою-

арфістом Діонізом Вайсом і в 1944 народила сина Владіслава. Очолювала табір, який осів після 1949 року у Польщі. Визнання до поетеси приходить в 1958–1959 роках, після публікації збірки її поезій «Пісні Папуші» (1956, перевидавали у Польщі 25 разів), була нагороджена державними відзнаками Польської Республіки. Проте життя Папуші склалося трагічно. Ромська спільнота не сприйняла публікацій жінки-ромки, рідна сім'я не підтримала поетесу, ромська громада відкинула

зі свого середовища. Вигнання та смерть сина зруйнували здоров'я поетеси. Вона померла в бідності і самотності, в психіатричній клініці. У місті Гожув-Велькопольські їй встановлено пам'ятник. Її іменем названа одна з премій циганомовної літератури.

Муза Папуші. До дня народження видатної ромської поетеси [Електронний ресурс] // Романі Яг. Всеукраїнський двотижневик. — № 5 (47), 21 квітня 2004. — Режим доступу: www.romaniyag.org/?what=paper&number=47&article=muz.

► 19. Художня література

Ліна Костенко «Циганська муза» (фрагмент поеми)

Плювалися циганки, сміялися з Папуші, —
ну, що це за циганка? Як виродок в сім'ї.
Це ж скільки душ дітей, і душі всі як душі.
А ця — неначе змалку зурочено її.

* * *

Під школою стояла. Питала у дівчаток,
смаглявими руками допавши букваря:
оце велике слово, — а де його початок?
Для чого букві хвостик? Як пишеться зоря?

Навчилась десь писати. Папір ховає в шматті.
Нанизує слова, як бублики на шнур.
Циганська дітвора, сунделики кучматі,
тягають той папір циганам на розкур.

* * *

Найперша у житті циганська поетеса!
Живе, як Гесіод. Труди і дні... і дні...
І снились їй вночі забрьохані колеса,
кибитки і вогні... вогні... вогні... вогні...

Костенко Л. Вибране // Л. Костенко. — К.: Дніпро, 1989. — С. 402–410.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 20–22

★ Яким чином громадські організації та органи державної влади намагаються сприяти розвитку освіти та культури ромів (Джерело 20)? Чому такі заходи важливі?

★ Прочитайте Джерела 21 і 22 та порівняйте викладені у них факти. Як ви думаєте, що важливіше в сучасній Україні: економія державних коштів чи якісна освіта громадян? Свою позицію аргументуйте.

★ Чому роми хочуть, щоб їхні діти навчалися в окремих школах чи класах? Чи сприяє такий підхід інтеграції циган в українське суспільство?

► 20. Мовою фактів

Прес-реліз Державного комітету національностей та релігій

11 квітня 2008 року

Нині в Україні створено 90 ромських національно-культурних товариств. Основними завданнями, на вирішенні яких зосереджена діяльність ромських громадських об'єднань, є відродження мови, культури, традицій та звичаїв ромської національної меншини. Серед основних напрямів роботи є максимальне залучення дітей ромської національності до

навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. Так, у 2006–2007 н. р. у 136 школах Закарпатської області навчалось 5884 учнів ромської національності. У навчальних планах цих шкіл передбачено вивчення культури, звичаїв та традицій ромів (циган). Впроваджуються нові методи навчання дітей ромської національності із врахуванням їхніх традицій виховання та побуту. В Ужгороді організовано ромський дитячий садок. У містах Ужгороді та Ізмаїлі (Одеська область), а також в Київській області відкрито ромські недільні школи, в яких діти вивчають ромську мову і літературу, українську мову, займаються музикою, знайомляться з ромськими ремеслами.

Прес-служба Держкомнацрелігій, 11 квітня 2008 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scnm.gov.ua>.

► 21. Повідомлення у пресі. «Газета по-українськи»

На околиці Луцька в середній школі №16 створили перший в Україні циганський клас. За парти сіли 17 учнів із багатодітних мало-забезпечених сімей ромів, віком від 6 до 15 років. Жоден із них не вмів ні читати, ні писати. Тому всі навчатимуться за програмою першого класу. Їм куплять шкільну і спортивну форми. Тричі на день годуватимуть за кошти міськради, яка виділила на утримання класу 52 тис. грн. «У мене 12 діток, — каже 35-річна Фатіма Виряг. — Дякую властям, що зробили наш циганський клас. Воно лучче, коли всі однакові. Моя старша дочка раніше тікала зі школи. Каже, діти толкаються і прозиваються. Не хочуть сидіти за одною партою. А свої ніколи в житті не обідять». На Волині проживає близько 5 тисяч ромів. У кожній родині по 9–12 дітей і 90 % відсотків із них неписьменні.

Цигани сіли за парти.// Газета по-українськи. — № 293. — 24 січня 2007.

► 22. Повідомлення у пресі. «Закарпаття Онлайн»

Учні Ужгородської ЗОСШ № 14 під час свята останнього дзвоника

Ужгородські роми обіцяють й надалі боротися за свою школу // Закарпаття Онлайн, 22.07.2011

Через недостатню кількість учнів міська влада збирається реорганізувати Ужгородську школу №14 у початкову школу. Учні старших класів та напрацьований педагогічний колектив обіцяють розподілити в інші навчальні заклади міста <...> Учні ромської школи не надто охоче приймуть діти інших шкіл. Здебільшого вони не будуть сприйняті новими колективами. Значна частина просто перестане відвідувати школу. Внаслідок цього роми будуть почувати себе некомфортно та отримають додаткові психологічні комплекси. Діти інших шкіл будуть ставитися до нових учнів з насторогою, тоді як у своїй школі вони всі

однакові і ніхто не відчувається зайвим. <...> Ромські громадські організації міста стурбовані цією ситуацією. Ще у березні місяці цього року були проведені загальні збори разом з батьківським комітетом. Було прийнято клопотання до органу місцевого самоврядування про збереження школи. Адже цю школу будували самі роми для своїх дітей.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakarpattia.net.ua/ukr-news-85415-Uzhhorodski-romy-obitsiaut-i-nadali-borotysia-za-svoiu-shkolu-FOTO>.

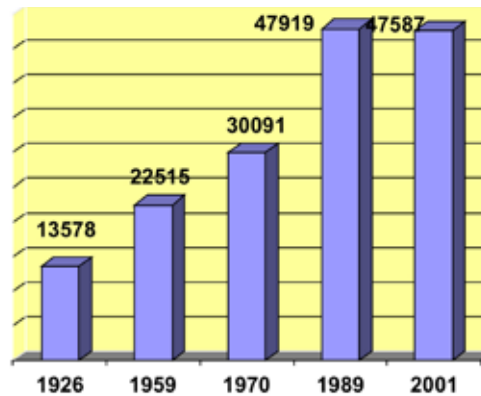
ЗАВДАННЯ ► Джерело 23

★ Проаналізуйте дані діаграми (Джерело 23). Чому у 1990-ті роки приріст циганського населення в Україні фактично припинився? Відповідь обґрунтуйте.

★ Що вам відомо про демографічну ситуацію (рівень народжуваності та смертності) у середовищі ромів? Підготуйте повідомлення на цю тему.

► 23. Мовою цифр

Кількість циган в Україні

Укладено за: Євтух В., Троцинський В., Галушко К., Чернова К. Етнонаціональна структура українського суспільства: довідник. — К.: Наукова думка, 2004. — С. 169–170.

► 24. Фотодокумент

Типове житло і кибитка сучасних закарпатських циган-кочівників

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gypsy-life.net>

ЗАВДАННЯ ► Джерела 24–27

★ Уважно роздивіться зображення типового житла та кибитки сучасних циган України (Джерело 24) та з'ясуйте, які елементи традиційного способу життя вони зберегли, а що є результатом впливу сучасної цивілізації?

★ Прочитайте опис сучасного циганського житла (Джерела 25 і 26). Які побутові та санітарно-гігієнічні труднощі супроводжують життя сучасних ромів-кочівників? Яким чином органи місцевої влади могли б допомогти ромам вирішити ці проблеми?

★ Порівняйте зображення циган на картині сучасного художника (Джерело 27) та документальні фото (Джерело 24). Знайдіть відмінності між створеним митцем художнім образом та реаліями повсякденного життя ромів.

► 26. Повідомлення у пресі. «Газета по українськи»

Минулої весни в лісі біля селища Оброшине (під Львовом) з'явився циганський табір. Роми поселилися біля зупинки електрички. Поставили чотирнадцять кибиток, у яких живуть п'ять сімей. Зі Львова їхати 15 хвилин. Біля двох кибиток розпалене багаття. Господині готують вечерю. 44-річна Любов Чава — жінка одягнута в колись білу подерту кофтину та широку спідницю. Курить «Прилуки». «Цілу зиму тут мучуся, — каже циганка. — Приїхала на Львівщину з Закарпатської області. У кибитці нас четверо: я, мій син Юра та донька Марія з онукою Анжелкою». У Любиній кибитці замість дверей — старе потерте покривало. Половину помешкання займає ліжко. На ньому ночує уся родина Чавих. Збоку до стіни прикріплена підставка. На ній лежать дві буханки свіжого білого хліба та чотири пачки «Мівіні». Збоку пічка. У ній взимку готують їжу. Сім'я Чавих сидить навкруги вогнища біля своєї «хати». На вогні смажать рибу та варять каву.

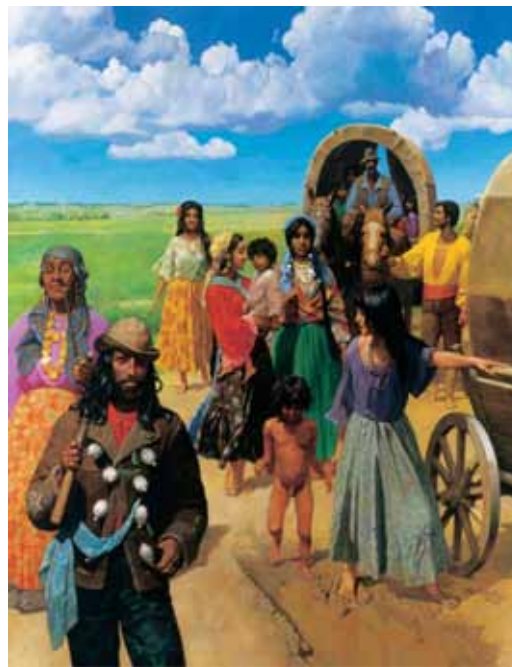
У лісі під Львовом поселився циганський табір // Газета по-українськи. — № 374, 25 травня 2007.
[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gazeta.ua/articles/lviv-news/164135>.

► 25. Повідомлення інформаційного порталу ifPortal.net

На Калущині між селами Добровляни та Підмихайля живе циганський табір. З куців бачимо целофанові конструкції, які блищать на сонці. Якби не знати, хто в цьому місці живе, то можна подумати, що це дачні будівельки чи парники. Територія порівняно чиста. Табір складається із таких от халупок — їх понад десяток. Одна ще не закінчена. З березових гілок зроблено основу «помешкання», залишилось обліпити її декількома шарами клейонки та шматтям. Такою методикою зроблено і більшість «будівель» у таборі. Біля помешкання розкладений посуд: старі каструлі, баняки, пластмасові тарілки, поскладані дрова — така собі літня кухня.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ifportal.net/news/full/21854.html>

► 27. Репродукція

Художник М. Бессонов. Циганський табір. 1993 р.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gypsy-life.net/history23.htm>

ЗАВДАННЯ ► Джерела 28–29

★ Ознайомтеся із результатами соціологічних досліджень (Джерела 28 і 29). Що, на вашу думку, зумовлює негативне ставлення до ромів значної частини населення України?

★ Знайдіть зразки усної народної творчості (приказки, загадки, казки) та проаналізуйте, який образ цигана вони формують.

★ Як можна подолати негативні стереотипи щодо циган? Які чинники могли б сприяти покращенню взаємин між представниками ромів та інших етносів, які живуть в Україні?

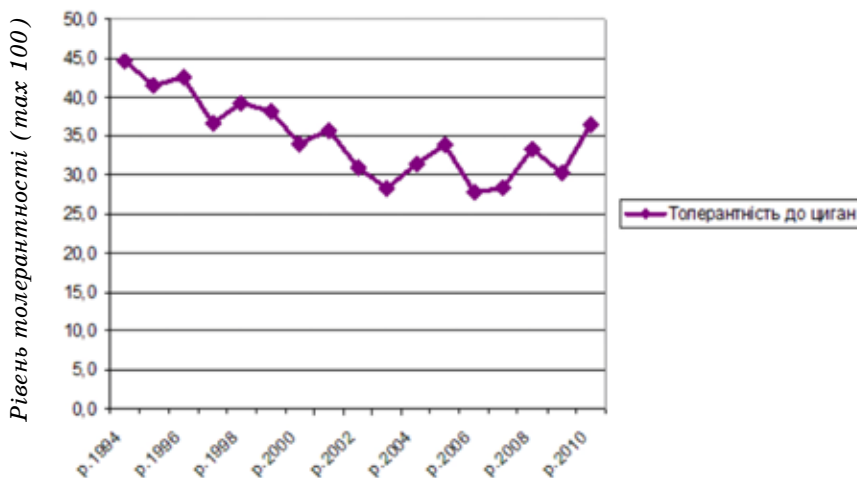
► 28. Мовою фактів

За даними опитування громадської думки, яке проводив Інститут соціології Національної академії наук у 2002 році, ступінь толерантності українців до ромів вчені оцінили у 22 бали (зі 100 можливих). Тобто, середньостатистичний українець згоден їх терпіти як туристів, гостей України, і не сприймає ромів як повноправних громадян.

Роми в Україні: особливості, традиції та стереотипи. — Радіо Свобода, 8 квітня 2009. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1604968.html>

► 29. Мовою цифр

Динаміка толерантності стосовно циган

Результати соціологічного опитування «Толерантність населення України» проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у лютому 2010.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/ua/bank/archives/ethnic.html>

► 30. Погляд дослідника. Е. Марушиакова, В. Попов

У селі Глинниця, поблизу Чернівців циганів близько 250–300 осіб, вони становлять 1/3 населення; решта мешканців села етнічні українці. Будинки циган не відособлені, розташовані зазвичай (але не завжди) на окремих вулицях і загалом не відрізняються від жител решти населення (в селі та регіоні), а деякі навіть виглядають багатше. У циган добра соціальна позиція: сільський голова та директор школи «також з наших», у селі кілька крамничок належать циганам. Для більшості циган гра на музичних інструментах є основною чи додатковою професією, і це дає їм більше можливостей заробітку, на відміну від українців, які зайняті сільським господарством.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 30–32

- * Ознайомтеся із Джерелом 30. Про які етносоціальні процеси у середовищі циган свідчить змальована у ньому ситуація? Які чинники цьому сприяли? Відповідь обґрунтуйте.
- * Ознайомтеся із біографією циганського барона (Джерело 31). Які чинники сприяли життєвому успіхові цього чоловіка?
- * Які риси національного характеру ромів (Джерело 32) зближують їх з українцями, а які — відрізняють? Пригадайте, які ще цінності важливі для обох етнічних культур?

На подвір'ї церкви, де хоронять лише шанованих членів села, є могила цигана. Селяни кажуть, там поховано Алека, він був «шефом-капітаном» циганів села. Ідентичність циган села неоднозначна: спочатку вони називають себе «українцями», але згодом, зізнаються, що вони цигани, хоча з недовір'ям (наприклад, використовують означення на кшталт «наші люди»). Селяни пояснюють, що коли село входило до складу Румунії (між двома світовими війнами), їх змушували декларувати себе «румунами», а в часи СРСР — «українцями», хоча було відомо, що вони цигани. Їхня основна мова — українська (місцевий діалект).

Марушиакова Е., Попов В. От локальной к общей истории (на примере двух цыганских микрогрупп в Карпатском регионе) // Наукові записки. Джерела локальної історії: методи дослідження, проблеми інтерпретації, популяризація. Т. 19., Кн. II. — Ч. 2. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. — Київ: 2009. С. 593–594.

► 31. Біографічна довідка

Аладар Адам — народився в Ужгороді 1949 року Циганським бароном став у 1990, коли створив одну з перших ромських організацій в СРСР. Зараз очолює закарпатське товариство «Романі Яг» («Циганський вогонь»). Його дружина Лілія є власницею однойменного готельно-ресторанного комплексу в Ужгороді. За освітою — музикант і юрист (закінчив МАУП). У 60-х роках був у складі циганського театру «Ромен» у Москві. У 1994–1998 був депутатом Ужгородської міської ради. В останні роки є єдиним депутатом від України до ромського парламенту при Раді Європи у Страсбурзі. Має четверо дітей, п'ять онуків і правнука.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakarpatty.net.ua/ukr-news-30586-TS%D1%8Bhanskyi-baron-s-Uzhhoroda-predstavliaet-romov-Ukrayn%D1%8B-v-Strasburhe>.

► 32. Свідчення очевидця. Наталя Варакута

Щедрість, гостинність, вірність сімейним традиціям — це риси національного характеру ромів. Шлюби із представниками інших національностей для циганів — виняток, і саме тому упродовж тривалого часу їм вдається зберігати мову і культурні традиції. Якщо якась людина приїжджає з іншої країни, то вона шукає готель, де зупинитися. А ром — завжди знайде іншого рома, завжди його зрозуміє. Віросповідання залежить від місця проживання. Наприклад, багато з кримських ромів — мусульмани. Основна маса їх в Україні — православні.

Наталя Варакута, голова Товариства ромських жінок. Роми в Україні: особливості, традиції та стереотипи. — Радіо Свобода, 8 квітня 2009. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1604968.html>

